

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Семеновської Лариси Аполлінаріївни
на дисертацію **Пліска Євгена Юрійовича**
«Теорія і практика соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні (XX – початок XXI століття)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
(доктора наук) за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія
педагогіки та спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Актуальність теми дослідження. Докторське дослідження Євгена Юрійовича Пліска присвячено недостатньо вивченому і паліативно представленому в українській історіографії освіти ретроспективному аналізу соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні у XX – на початку ХХІ ст.

Проблема виховання неповнолітніх правопорушників завжди була актуальною для теорії і практики соціальної педагогіки, а також педагогіки загалом. Високий рівень правопорушень серед сучасної молоді зумовлює важливість пошуку нових теоретико-методологічних і прикладних підходів до розв'язання зазначененої проблеми. Звернення до накопиченого досвіду, що збагачує історію вітчизняної педагогіки, є одним із ефективних засобів удосконалення процесу врегулювання дитячої злочинності. У цьому контексті цікавим є становлення та розвиток державної системи соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні впродовж ХХ – початку ХХІ ст.

Крім того, доцільність виконаного дослідження посилюється і недостатньою кількістю історико-педагогічних досліджень, де було б цілісно розглянуто питання соціального виховання неповнолітніх правопорушників як складного соціально-педагогічного феномену задля репрезентативного представлення в сучасному науково-педагогічному дискурсі.

Оцінка змісту дисертації. Обґрунтованість наукових положень і висновків. Дисертаційна робота має належну структуру: вступ, п'ять розділів, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Структурні складники дослідження Є. Ю. Пліска внутрішньо пов'язані між собою і становлять органічну єдність. Текст дисертації викладений системно й послідовно, відповідає її змісту, а структура дослідницьким завданням. Зміст автореферату відповідає тексту дисертації. Наукові публікації (монографії, навчальні, навчально-методичні посібники, статті) достатньою мірою відображають результати дослідження.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, забезпечується кількома чинниками – вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу, яка з урахуванням досліджуваної теми не є типовою для наукових робіт присвячених дослідженню педагогічного досвіду минулого, широтою й різноманітністю опрацьованої здобувачем джерельної бази, використанням здобутих результатів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України (Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 68-20-47 від 20.01.2020 р.), Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (довідка № 2 від 16.01.2020 р.), Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка (довідка № 341 від 17.01.2020 р.), Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/207 від 23.01.2020 р.), Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (довідка № 29 від 27.01.2020 р.), Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (довідка № 01-23/54 від 31.01.2020 р.)).

Обґрунтованість наукової новизни результатів дослідження. Для оцінки новизни одержаних результатів, виокремимо найважливіші, на нашу думку, аспекти.

Дисертантом вперше цілісно й системно розкрито генезу теоретичних ідей та науково узагальнено моделі соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні у ХХ – на початку ХХІ ст. як складного соціально-педагогічного феномену; визначено передумови становлення та розвитку соціального виховання неповнолітніх правопорушників у вітчизняній педагогічній думці другої половини XIX – початку ХХ ст.; проаналізовано розвиток громадсько-педагогічного руху та стан наукової розробки проблеми виховання дітей-злочинців у досліджуваний період; відстежено розвиток науково-педагогічної теорії соціального виховання, застосування широкого спектру педагогічних прийомів, методів та форм виховної роботи; схарактеризовано виникнення мережі спеціалізованих установ для неповнолітніх правопорушників, а також започаткування інституту патронату соціального супроводу дітей звільнених із місць позбавлення волі.

Відзначимо вдало розроблений теоретико-методологічний апарат дослідження щодо проблеми соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні у ХХ – на початку ХХІ століття, основу якого склали методологічні підходи (системний, хронологічний, історичний, логічний, культурологічний, політичний, антропологічний, парадигмальний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, герменевтичний, наративний, міжгалузевий) та комплекс методів, що представлений двома групами: загальнонаукові методи (теоретичний аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, метод періодизації, узагальнення) та методи конкретно-наукового характеру (історико-логічний; генетичний (історико-структурний), порівняльно-історичний, метод моделювання).

Обґрунтування термінологічної бази дослідження дало пояснення його ключовим поняттям: правопорушення; неповнолітній правопорушник; соціальне виховання; соціальне виховання неповнолітніх правопорушників.

Історіографічний аналіз проблеми розвитку соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні у ХХ – на початку ХХІ ст.

здійснено на засадах хронологічного та проблемно-тематичного підходів. Виділено три періоди історіографії досліджуваної проблеми: перший історіографічний період – дореволюційний (друга половина XIX – початок ХХ ст.); другий історіографічний період – радянський (1917 – 1990 рр.); третій історіографічний період – незалежної України (1991 р. – початок ХXI ст.).

Проведений історіографічний аналіз досліджуваної проблеми свідчить про фрагментарне висвітлення окремих аспектів соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні у ХХ – на початку ХXI ст., розрізнених як у науково-теоретичному, так і в хронологічному плані, відсутність комплексного та системного дослідження генези та трансформації соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні у ХХ – на початку ХXI ст.

Особливої уваги заслуговує авторська періодизація розвитку теорії і практики соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні у ХХ – початку ХXI століття. На основі визначених критеріїв (суспільно-політичні, соціально-економічні та освітньо-культурні події в Україні та за її межами; нормативно-правові документи, що регламентували діяльність закладів для перебування неповнолітніх правопорушників та освітньо-виховні процеси в них; погляди науково-педагогічної громадськості на проблему соціального виховання неповнолітніх правопорушників; зміст і напрями соціального виховання неповнолітніх правопорушників у виправних закладах різних типів) виділено три *етапи* (І – реформаторсько-прагматичний (1917 – 1938 рр.); ІІ – громадсько-соціоцентричний (1939 – 1990 рр.); ІІІ – особистісно-гуманістичний (1991 – 2015 р.)) розвитку соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні упродовж досліджуваного періоду та виявлено головні *тенденції* (позитивні, негативні) відповідно до кожного з них.

Дисертантом визначено й охарактеризовано три педагогічні моделі соціально-виховної роботи з неповнолітніми правопорушниками в Україні

впродовж 1917 – 2015 рр. (прагматична (1917 – 1938 рр.), стрижнем якої було визнано трудове виховання та професійна освіта неповнолітніх правопорушників; соціоцентрична (1939 – 1990 рр.), основою якої стало виховання неповнолітніх правопорушників як активних членів колективу, суспільства; гуманістична (1991 – 2015 рр.), що проголосила особистісно-центраний підхід до неповнолітніх правопорушників); проаналізовано службу пробації як альтернативу соціального виховання неповнолітніх правопорушників в сучасній Україні.

Перевагою рецензованого дослідження є те, що в ньому обґрунтовано нове бачення щодо студіювання феномена соціального виховання неповнолітніх правопорушників в історії вітчизняної соціальної педагогіки. Практична цінність роботи полягає в аналізі історичних концепцій українських педагогів і наукових діячів, їх практичного внеску в напрацювання досвіду виправлення протиправної поведінки неповнолітніх.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів. Здобуті результати дослідження можуть використовуватися для підготовки наукових доповідей, повідомлень, виступів на наукових конференціях та семінарах. Виявлено теоретико-методологічна база соціального виховання неповнолітніх правопорушників виступає підґрунтям подальших досліджень з історії педагогіки, історії соціальної роботи, психології, соціології, філософії, ювенальної юстиції. Представлений у дисертації матеріал значно урізноманітнює та збагачує форми, методи, прийоми та засоби соціального виховання неповнолітніх правопорушників.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Беззаперечно, результати дисертаційної роботи можуть бути використані у виховній роботі педагогічних колективів реабілітаційних центрів, інтернатних закладів, системі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також громадських організацій, що орієнтовані на соціально-педагогічну діяльність з підлітками девіантної та делінквентної поведінки, а також при розробці навчальних курсів і семінарських занять з проблем

вивчення змісту й технологій соціально-педагогічної діяльності з дітьми групи ризику для студентів спеціальностей „Соціальна робота”.

Зв'язок із галузевими науковими програмами. Дисертацію виконано відповідно до тем наукових досліджень кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» за темою «Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення» (державний реєстраційний номер 0115U003305) та кафедри педагогіки вищої школи Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» за темою «Гуманізація навчально-виховного процесу у вищій школі» (державний реєстраційний номер 0114U001251).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи викладено в 45 одноосібних наукових працях, серед яких: 1 монографія; 2 навчально-методичні посібники; 26 статей (з яких 20 – у фахових виданнях України, 4 – у періодичних зарубіжних виданнях, 2 – у виданнях, включених до міжнародних наукометрических баз); 16 – апробаційного характеру та в інших наукових виданнях.

На основі аналізу змісту публікацій Є. Ю. Пліска можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які були отримані в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено повно. Дисертація є завершеною науково-дослідницькою роботою, виконаною в логічній послідовності, на належному фаховому рівні, характеризується самостійним широким охопленням і глибиною опрацювання поставленої проблеми.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Зміст автореферату повністю відповідає змісту та основним положенням дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження завершується ґрунтовними висновками, які характеризуються науковою новизною і достовірністю та логічно випливають зі змісту обґрунтованих теоретичних положень. Доречно

також підкреслити, що у висновках чітко простежується авторська думка, наукова зрілість та виваженість дисертанта.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Разом із цим вважаємо за необхідне вказати деякі зауваження й побажання:

1. Перший розділ дисертаційної роботи присвячено обґрунтуванню передумов становлення соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст., тобто періоду, що не входить до хронологічних меж дослідження. Тому дисертанту, на наш погляд, бажано було б більш чітко визначити зв'язок передумов з основним періодом розвитку досліджуваної проблеми у XX – на початку XXI ст.

2. Параграф 2.3 „Спрямованість державної політики щодо організації соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні (1917 – 2015 pp.)” має переважно описовий характер. На нашу думку, дисертанту варто було б приділити більше уваги теоретичним узагальненням, оцінці нормативно-правових документів та аналізу їхнього впливу на організацію соціального виховання неповнолітніх правопорушників на кожному з етапів дослідження.

3. На наш погляд, у дисертації немає чіткого обґрунтування назв моделей (прагматична, соціоцентрічна та гуманістична) соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні у XX – на початку XXI ст.

4. У підрозділі 3.2 представлено мережу спеціальних закладів освіти для неповнолітніх правопорушників в Україні у 1917 – 1938 рр. Однак, поверхово розкрито діяльність комісій у справах про неповнолітніх, які, на нашу думку, відігравали значну роль у соціальному вихованні неповнолітніх правопорушників у досліджуваний період.

5. Дисертація тільки виграла, якби завдання дослідження були розширені питанням підготовки соціальних працівників, педагогів із неповнолітніми правопорушниками в Україні у XX – на початку XXI ст.

Висловлені зауваження і побажання мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Аналіз змісту дисертації, автореферату та публікацій Пліска Євгена Юрійовича є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів. Подана до захисту дисертаційна робота «Теорія і практика соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні (XX – початок ХХІ ст.)» є фундаментальним, міждисциплінарним, оригінальним і завершеним дослідженням, його результати характеризуються науковою новизною, мають теоретичне і практичне значення.

Загальний висновок. Отже, подана до захисту докторська дисертація «Теорія і практика соціального виховання неповнолітніх правопорушників в Україні (XX – початок ХХІ ст.)» є актуальним, самостійним, завершеним і достатньо апробованим дослідженням, яке виконане відповідно пп. 9, 10, 12, 13 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), а її автор – Пліско Євген Юрійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки та спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

Семеновська Л. А.

